

ტერმინი „ხელოვნება“, როგორც ახალი
ესთეტიკური პარადიგმა XIX საუკუნის
დასაწყისის ევროპულ და ქართულ
ფილოსოფიურ აზროვნებაში

The term “art” as a new aesthetic paradigm in
European and Georgian philosophical
thinking of the early XIX century

თამარ ვეფხვაძე

Tamar Vepkhvadze

თეზისები

ქართულ სინამდვილეში ტერმინი „ხელოვნება“ ახალი, წმინდა ესთეტიკური გაგებით, „მხატვრული შემოქმედების“ თვალსაზრისით - ფრანგი ფილოსოფოსის, პრუსიის აკადემიის წევრის, ჟან-პიერ ფრიდერიკ ანსილიონის (1767-1837) ნაშრომის „ესთეტიკებრივი განსჯანი“ დავით ბაგრატიონისეულ (1767-1819) თარგმანში (1815) გვხვდება. როგორც ცნობილია, ტერმინი „ხელოვნება“ (ბერძნ. techne) ისტორიულად სხვადასხვაგვარად განიმარტებოდა. ამ ტერმინით აღინიშნებოდა საზოგადოებაში დამკვიდრებული პრაქტიკა, ბუნება, ინდივიდუალური შემოქმედება თუ ხელოსნობა, ასევე, რელიგიური - მისტიური რიტუალები. ის მსგავსებას ამჟღავნებს და უკავშირდება ისეთ ცნებებს, როგორიცაა „art - scientio - искусство - ხელოვნება“. ქართული თეორიულ-ლიტერატურული და ესთეტიკური აზროვნების ისტორიისათვის განსაკუთრებით საყურადღებოა ეს ტერმინი, თუმცა მისი ერთგვარი მონაცვლე ჩვენს მწერლობაში არსებობდა. ეს იყო - „სახისმეტყველება“ (სირამე რ. (1982).

რაც შეეხება საკუთრივ ტერმინს „ესთეტიკა“ (რომლის ეტიმოლოგია უკავშირდება მგრძნობელობას, მოვლენების გრძნობით აღქმას), ეს ტერმინი „მშვენიერების“ შესახებ მოძღვრების მნიშვნელობით დაამკვიდრა გერმანელმა მეცნიერმა ბაუმაგარტენმა 1750 წლიდან და მას ქართველი საზოგადოებრიობა სწორედ ანსილიონის „ესთეტიკებრივი განსჯანის“ დავით ბაგრატიონისეული თარგმანის საშუალებით გაეცნო. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს თხზულება იყო პირველი ესთეტიკური ხასიათის ნაშრომი, რომელიც ქართულ ენაზე ითარგმნა. ეს ფაქტი, თავის მხრივ, უდიდესი მნიშვნელობისაა.

პირველყოფლისა, საყურადღებოა, რომ ანსილიონის აზრით, ხელოვნება გონების პროდუქტია: ანსილიონის მიხედვით, ადამიანის გონებას ძალუმს უსაზღვრო განვითარება, რაც მისი მორალური თუ სოციალური ზრდის აუცილებელი პირობაა, და ეს ყოველივე („საკვირველნი თვისებანი“) მას ბუნებით აქვს მომადლებული.

ანსილიონი იმ აზრს ავითარებს, რომ ხელოვნებაში ესთეტიკურ ფენომენს ამაღლებული ქმნის. თუმცა, ამაღლებული ანსილიონთან მშვენიერების განცდით მიიღწევა.

ანსილიონისთვის ხელოვნების ესთეტიკური ფუნქცია ელიტარული ფენომენია. მისი აზრით, ასეთი სტილის ხელოვანნი იყვნენ ჰომეროსი და ვირგილიუსი, ჰორაციუსი, ჰეროდოტე და ქსენოფონტე. ანსილიონი ამაღლებული, პომპეზური ხელოვნების მომხრეა: აღსანიშნავია, რომ ანსილიონის მსჯელობა ამაღლებულისა და მშვენიერების შესახებ კანტის სპეციალური ტრაქტატიდან მომდინარეობს. თავის

მხრივ, კანტი ხელოვნების შთაგონებითი ფუნქციის განმარტებისას ეფუძნება ნეოპლატონისტურ-ქრისტიანულ ესთეტიკას.

ანსილიონი ხელოვნებაში მშვენიერების პრიმატის მომხრეა, რითაც იგი ამ კატეგორიის ანტიკურ გააზრებას უახლოვდება. ცნობილია, რომ უკვე შუა საუკუნეებისათვის ესთეტიკურის გამოვლენის ძირითად კატეგორიად ამაღლებული იქცა. მაგრამ ამაღლებული არა ანსილიონის გაგებით, რომელსაც მშვენიერების განცდა ბადებს, არამედ როგორც სილამაზის უარყოფით მიღწეული რამ. ასეთი ტენდენცია საკმაოდ დროის მანძილზე არსებობდა.

ანსილიონი გრძნობის, გამოხატვისა და სჯის საშუალებით მშვენიერის შეცნობის პოზიციიდან ხელოვნების დიალექტიკურ თეორიას ავითარებს. ანსილიონი ხელოვნების ძირითად არსად განწმენდის, კათარზისის ფუნქციას მიიჩნევს. ხოლო გაწმენდა მასთან, ისევე, როგორც ნეოპლატონიზმში, ადამიანის ამაღლების პირობაა, რომელსაც არა მხოლოდ გნოსეოლოგიური, არამედ ეთიკური და ესთეტიკური მნიშვნელობაც გააჩნია.

აღსანიშნავია, რომ ანსილიონ-ბაგრატიონისეული მსჯელობა უახლოვდება შემეცნების საგნის პეტრიწისეულ გააზრებას. პროკლესა და პეტრიწის მიხედვით, შემეცნება სულის საფეხურიდან იწყება: იგი ზე-აღმავალი გზით მოძრაობს და სულსა და პირველ საწყისს შორის არსებულ ყოველ საფეხურს გაივლის. აქ სულსა და პირველ საწყისს შორის მდებარე საფეხურები შემეცნებელსაც წარმოადგენს და შესამეცნებელსაც, როგორც “გამგონე” და “გასაგონი”.

ეს პრობლემა ფილოსოფიაში, შეიძლება ითქვას, მარადიული პრობლემაა, რომელსაც დიდი ადგილი ეჭირა ახალი დროის ფილოსოფიაში და კერძოდ სოლომონ დოდაშვილის ნააზრევში.

ჟ. ანსილიონის თხზულების “ესთეტიკებრნი განსჯანი” ქართული თარგმანის მიხედვით კიდევ ერთხელ მტკიცდება, რომ მე-18-ე, მე-19-ე საუკუნეების ქართული ფილოსოფიურ-ესთეტიკური აზრის განვითარება მიმდინარეობს წარსული ფილოსოფიური მემკვიდრეობისადმი შემოქმედებითი მიდგომით – ერთის მხრივ, ხოლო მეორეს მხრივ, მას თავისი შესატყვისი აქვს ევროპულ ფილოსოფიაში.

წყაროები:

ვეფხვაძე თ. (2006), ქართული პრერომანტიზმის ტიპოლოგიური ასპექტები, თბილისი: „საარი“.

კუკავა თ. (1967), ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტორიიდან, თბილისი: „განათლება“.

სირაძე რ. (1982), სახისმეტყველება (საუბარი ქართულ ესთეტიკაზე), თბილისი:
„ნაკადული“.

Theses

In Georgian reality, the term “art”, can be found in a new, purely aesthetic sense, in terms of “artistic creation” – in the translation (1815) of Jean-Pierre Frédéric Ansillon’s (1767-1837) work “Aesthetic Judgments”, a French philosopher, member of the Prussian Academy, by Davit Bagrationi (1767-1819). As we know, the term “art” (Greek “techne”) has been historically interpreted in various ways. The term referred to practices established in the society, nature, individual creativity or crafts, as well as religious and mystical rituals. It shows a resemblance to the concepts such as “art – scientio – искусство – art”. This term is especially noteworthy for the history of Georgian theoretical-literary and aesthetic thinking, however, a kind of substitute existed in our writing. It was “Facial expression” (Siradze R. (1982).

As for the term “aesthetics” (the etymology of which is related to sensitivity, sensual perception of events), this term was introduced since 1750 by the German scientist Baumgarten in the meaning of the doctrine about “beauty” and the Georgian society got familiar with it with through the translation of Ansillon’s work “Aesthetic Judgments” translated by Davit Bagrationi. It should also be noted that this work was the first aesthetic work to be translated into Georgian. This fact, in turn, is of the utmost importance.

First of all, it is noteworthy that in the opinion of Ansillon art is a product of the mind: according to Ancillon, the human mind is capable of boundless development, which is a necessary condition for its moral or social growth, and all these (“wonderful qualities”) are bestowed by nature.

Ansillon develops the idea that the sublime creates an aesthetic phenomenon in art. However, the sublime is achieved with a sense of beauty in Ansillon’s work.

For Ansillon esthetic function of the art is an elite phenomenon. In his opinion such artists were Homer and Virgil, Horace, Herodotus and Xenophon. Ansillon supports the sublime, pompous art: it is noteworthy that Ansillon’s discussion about the sublime and the beautiful comes from Kant’s special treatise. In turn, Kant defines the inspirational function of the art based on Neoplatonist-Christian aesthetics.

Ansillon supports the primacy of beauty in art, thus approaching closer to the ancient understanding of this category. It is known that the sublime already became a major category of aesthetic expression by the Middle Ages. But the sublime, not in the opinion of Ansillon, which evokes a sense of beauty, but as something achieved by denial of the beauty. Such tendency has existed for quite some time.

Ansillon develops the dialectical theory of art from the position of perception of the beauty through feeling, expression and punishment. Ansillon considers the function of purification and catharsis to be the main essence of art. And purification according to him, as in Neoplatonism, is a condition of human ascension, which has not only epistemological but also ethical and aesthetic significance.

It is noteworthy that reasoning of Ansillon Bagrationi approaches the understanding of the subject of cognition of Petritsi. According to Proclus and Petritsi, cognition begins from the stage of the soul: it moves in an ascending way and passes through every stage between the soul and the first beginning. Here the steps between the soul and the first beginning represent both the conscious and the cognoscible as “listener” and “understandable”.

We may say that this is an eternal problem in philosophy, which occupied a large place in the philosophy of the new time, and, in particular, in the thoughts of Solomon Dodashvili.

According to Georgian translation of Ansillon’s work “Aesthetic Judgments” proves once again that development of Georgian philosophical-aesthetic thinking in the 18th and 19th centuries proceeds with a creative approach to the philosophical heritage of the past, on the one hand, and on the other hand, it has its equivalent in European philosophy.

References:

Vepkhvadze T. (2006). Kartuli preromantizmis tipologiuri aspektebi. [Topological Aspects of Georgian Pre-Romanticism]. Tbilisi: Saari.

Kukava T. (1967). Kartuli filosofiuri azris istoriidan. [From History of Georgian Philosophical Thought]. Tbilisi: Ganatleba.

Siradze R. (1982). Sakhismetkveleba (Saubari qartul estetikaze). [Facial expression (Talk about Georgian aesthetics)] Tbilisi: Nakaduli.